

Eğitimde Teknoloji Kullanımı ile Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü

Rozerin Yaşa¹

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan birtakım toplumsal olayların, bilim ve sanayi alanlarındaki gelişmelerin, savaşlar sonrasında yaşanan yeniliklerin ve değişimlerin teknoloji alanındaki gelişmeleri de tetiklediği, oluşan ihtiyaçlara uygun yeni teknolojilerin geliştiği, gelişen teknolojinin toplumsal, siyasal, ekonomik, ticari ve kültürel bağlamlarda etkilerinin olduğu ve olmaya devam ettiği görülmektedir. Toplumsal yaşamda sağlık sektörü, savunma sanayii, fabrikalar, inşaat sektörü ve tarımsal faaliyetler gibi birçok hizmet ve faaliyet alanında etkisini oldukça artıran teknoloji kullanımının eğitim alanına da yansımaları bulunmaktadır.

Gelişen teknoloji ve kullanılan ileri teknoloji araçları sosyal değişime neden olabilecek bir güce sahiptir ve bu değişim işçi ile işinin ileri teknoloji ortamındaki teknoloji ile ilişkisi bağlamındaki yeni emek ilişkisinde ortaya çıkmaktadır (Marcuse, 1964). Bu bağlamda, teknolojinin emek dönüşümü üzerinde birtakım etkileri olduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin, tarlada çalışan bir tarım işçisinin emeğinin hasat makineleri (Örn: Hububat tarımında kullanılan biçerdöver) gibi araçlar ile hatta ileri teknoloji kullanımı ile sulama, gübreleme vs. yapılabilen uzaktan algılama sistemleri ile geçirdiği dönüşüm ele alınabilir. Burada, işçinin toprak ile veya ürün ile arasına teknoloji araçlarının girerek işçinin emeğinde bir dönüşüme yol açtığı söylenebilir. Benzer şekilde, öğretmenlerin de öğrenciler ve eğitim-öğretim etkinlikleri ile direkt olan bağının bilgisayar ve internet teknolojileri, eğitimde kullanılan yazılımlar ve

programlar ile dolaylı bir bağa dönüşebilmesinden, öğretmen emeğinin de dönüşüme uğramasından bahsetmek mümkündür.

Eğitim sisteminde teknolojinin etkileri açıkça görülmektedir. Eğitimde Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi ile birlikte okullarda kullanımı yaygınlaşan akıllı tahtalar, tabletler, projeksiyon cihazları ve internet kullanımı ile eğitim-öğretim uygulamalarına teknoloji entegrasyonu sağlanmaya çalışıldı ve hala çalışılmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenler için seminerler ve kurslar düzenlendi, sınıflarda eğitim-öğretim etkinliklerinde kullanılması teşvik edildi. Ancak, teknoloji kullanımından uzak, özellikle kıdemli öğretmenler, bu sürece uyum sağlamada zorluklar yaşamakta, teknolojinin sınıflara girmesine temkinli yaklaşabilmekte, öğrenciler ile öğretmen arasındaki birebir iletişimin önüne geçebileceği ve öğretmenin etki alanının ve rolünün teknoloji ile değişebileceğine dair endişeleri olabilmektedir. Teknolojiyi sınıflarında etkin kullanabilen öğretmenler için ise bu durum genellikle zamandan tasarruf sağlaması ve sınıf içi etkinliklerde kolaylık olarak görülmektedir. Bu durumun, eğitim-öğretim uygulamalarında eskinin sürmesinden kaynaklanan düalizme yol açtığını ifade etmek mümkündür.

Öğretmenin kim olduğu birçok farklı açıdan tanımlanabilmektedir. Öğretmen, bilgi sahibi olan ve bu bilgileri topluma aktarabilen, ortalamanın üstünde entelektüel birikime sahip bir eğitim emekçisi olarak tanımlanabileceği gibi devlette hizmet eden bir kamu görevlisi, bir memur olarak da tanımlanabilir. Okul içindeki konumu düşünüldüğünde, öğretmen, sınıfta öğrencilere karşı sergileyebildiği otoriteren tutum ve davranışları ile ezen konumundaki kişi, sınıf dışında ise okul yöneticilerinin otoritesi altında ezilen kişi olarak da düşünülebilmektedir. Öğretmenin kim olduğuna ilişkin bu tanımlamalara bakıldığında, öğretmenlik mesleğinin toplumdaki yerinin, rolünün, çalışma koşullarının ve faaliyetlerinin tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimlerden etkilendiğini, mesleki ve sosyal bağlamda konumlandığı yerin “eğitim emekçisi” olmaktan “bilgi aktarımına yardımcı olan kamu görevlisi, devlet memuru, görevli kişi” olmaya doğru bir değişim yaşamakta olduğunu ifade etmek mümkündür. Örneğin, Cumhuri-

¹ A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Eğitim Yönetimi Doktora Programı Öğrencisi ve Araştırma Görevlisi

yet'in ilk yıllarındaki öğretmenlik mesleğinin toplumdaki yeri ve öneminin günümüzde neo-liberal eğitim politikalarının birtakım kısıtlama ve dayatmalarına bağlı olarak ve artan teknoloji kullanımı ile boyut değiştirdiği söylenebilir.

Öğretmenin aydın ve entelektüel kişiliğinin ve emek pratiklerinin beyaz yakalı veya memur konumuna doğru dönüşüm yaşamakta olduğu ve öğretmenin pedagojik bilgi ve pratiğinin teknoloji araçları kullanımı ile körelebileceğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda, Yıldız (2013), küresel boyutta eğitim alanında gözlenen gelişmelerin yeni bir öğretmen tipolojisini öne çıkardığının altını çizmektedir. Öğretmenlik mesleğinde yaşanan bu dönüşümler mesleğin saygınlığının zedelenmesi, vasıfsızlaştırılması, teknisyenleştirilmesi gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Yıldız, 2013). Dolayısıyla, eğitim alanındaki teknolojik gelişmelerin de eğitim emekçileri olan öğretmenlerin mesleki rollerinde ve uygulamalarında olumsuz etkileri olduğu veya olabileceği söylenebilir. Benzer şekilde, Aksoy (2003), eğitim teknolojisinin bilgisayar ve internet kullanımına yoğunlaştığı okullarda, eğitim çalışanlarının nitelik açısından farklılaşabileceğine ve öğretim süreçlerinde de değişimler yaşanabileceğine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, artan teknoloji kullanımının eğitim emekçilerinin mesleki uygulamaları, emek pratikleri, toplumsal konumları, mesleki rolleri ve nitelik açısından yaşadıkları dönüşümler bağlamlarında değerlendirilmesi ve tartışılması amaçlanmıştır.

Eğitimde Teknoloji Kullanımı ile Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü

Yaygın teknoloji kullanımından kaynaklanan gerek toplumsal gerekse mesleki açılardan yaşanan değişim ve dönüşümlerden eğitim alanının ve öğretmenlik mesleğinin de çeşitli şekillerde etkilendiği söylenebilir. Bilgisayar ve internet teknolojilerinin, hatta radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmadığı dönemlerde, öğretmenin bilginin kaynağı, topluma bilgi aktaran, danışılan, "bilen" kişi olarak görüldüğünü, topluma hizmet eden bir eğitim emekçisi olması bakımından toplumda yüksek bir saygınlığı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak, günümüzde, bilgiye eri-

şim kolaylaştığından, hemen herkesin teknolojik araçlar ile her an her türlü bilgiye ulaşabilmesi mümkün hale gelmiş ve öğretmenin özne olarak bilgi sunan eğitim emekçisi konumu yok sayılarak veya önemszenmeyerek teknoloji araçlarının hâkim kılınmaya çalışıldığı eğitim kurumlarında bu araçların adeta bir nesnesi konumuna indirgenmiştir.

Toplumda yaşanan teknolojik dönüşümün bireylerin ve dolayısıyla toplumun eğitilmesi ve öğrenmesini sağlayan eğitim kurumları ve öğretmenlere rakip olabilecek düzeye geldiği söylenebilir. Bu bağlamda, öğretmenin toplumdaki geleneksel vasfını ve konumunu dönüştürebilen bir güç olarak yeni kurumların ve teknoloji araçlarının yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu durumun, öğretmenlerin pedagojik bilgi, beceri ve uygulamalarında ikinci planda konumlandırılmalarına, giderek körelemelerine, işlerine yabancılaşmalarına, emek pratiklerinde bir dönüşüm yaşanmasına yol açtığını, dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin mesleki ve toplumsal rolünün de farklılaştığını ifade etmek mümkündür.

TBMM'de 13 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu'nda öğretmenlik, "devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan, müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslek" olarak tanımlanmıştır (Akyüz, 2008). Benzer şekilde, 14 Haziran 1973 tarihinde yürürlüğe giren 1739 sayılı Temel Eğitim Kanunu'nda da öğretmenliğin "devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği" olduğu belirtilmiştir (Akyüz, 2008). Millî Eğitim Temel Kanunu'nda da öğretmenlik, "Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler bu görevlerini Türk Millî Eğitimi'nin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifa etmekle yükümlü olan, öğretmenlik için yeterli genel kültüre, özel alan bilgisine ve pedagojik formasyona sahip, en az dört yıllık yüksek okul mezunu olup, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevini yapan kişidir" şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 1973). Bu tanımlamalardan, öğretmenlik mesleğinin birtakım bilgi ve beceri sahibi olmayı gerektirdiği ve entelektüel bilgi-birikimin bu meslek için oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Ball ve Forzani (2009), öğretmenlik mesleğini; bir eğitim kurumunda sınıf içinde ve dışında gerçekleştirdiği uygulamalarla öğrencilerin öğrenme süreçlerine profesyonel anlamda yardım eden kişi olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda, profesyonel bir meslek olması bakımından, öğretmenlik, sahip olduğu temel ilke ve kurallar bağlamında öğrenciler ile birlikte özerk bir öğretim süreci yürütebilmelidir (Aksoy, Almış, Saklan, Ulutaş ve Tunacan, 2013). Dolayısıyla, öğretmenlerin eğitim-öğretim uygulamalarında özerk olmaları ve nesne değil özne konumunda olmalarının mesleğin gerekleri, öğretmenin hakları, yetkileri ve sorumlulukları bağlamında ve toplumsal statüleri açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu açıdan, eğitimde artan teknoloji kullanımının öğretmen özerkliğini zedeleyebileceği, öğretmenleri nesneleştirebileceği, mesleğin gerektirdiği ve öğretmenin sahip olduğu birtakım profesyonel niteliklerin yok sayılacağı veya ikinci planda tutulacağı, dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin teknik bir mesleğe dönüşebileceği gerçeğinin üzerinde durmak gerekmektedir.

Bir ülkede öğretmenliğin meslek oluşu, devletin öğretmen yetiştirmede uyguladığı politikalar ve öğretmenlere tanıdığı haklar bağlamında şekillenmektedir (Karaman-Kepeneci ve Taşkın, 2017). Dolayısıyla, öğretmenin toplumdaki yerini belirleyen ölçütler arasında öğretmenin sahip olduğu haklar ve yetkilerin olduğu söylenebilir. Ünal'a göre (2005), eskiden öğrenme ve öğretme işinden sorumlu, bilgisine güvenilen, yetki alanına müdahale edilmesine izin verilmeyen öğretmen, mesleği çağdaştırma uygulamaları adı altında bir eğitim teknisyenine dönüştürülmektedir. Bu bağlamda, özellikle özel okullarda, öğretim etkinliklerinde teknoloji araçlarının oldukça sık ve yaygın bir şekilde kullanılması ve öğretmenin teknoloji araçları karşısında sadece bir çeşit aktarım sağlayan kişi olmanın ötesine geçememesi düşünülebilir.

Teknoloji, mevcut işleyişi daha ileri düzeylere taşıma, etkililiği ve verimliliği artırma amacıyla kullanılan uygulamaya yönelik bilgiler ve araçlar olup dolayısıyla dönüştürücü güce sahiptir ve bir amaca hizmet etme amacı bulunmaktadır (Öztürk, 2014). Bu bağlamda, öğretmenlik mesleğinde yaşanan değişim ve dönüşümler, niteliksizleşme durumu, emek pratiklerindeki

farklılaşmalar ve mesleğin teknolojinin yanında ikincil konuma gelmesi gibi durumlar da teknolojinin dönüştürücü gücü ve etkisi üzerinde düşünmek gerektiğini göstermektedir. Aksoy (2003), eğitimde teknoloji kullanımının rekabet, verimlilik, karlılık ve üstünlük sağlama gibi küresel piyasa değer ve ilkelerine dayalı olmak yerine toplumsal ve bireysel ihtiyaçlar ve farklılıklar, demokrasi, eşitlik, hakkaniyet, maliyet-etkililik gibi değer ve ölçütler çerçevesinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, teknolojinin eğitimde kullanılmasında neoliberal politikaların dayattığı bu durumlar göz önünde bulundurularak öğretmenlerin verimlilik, rekabet, karlılık gibi amaçlar doğrultusunda belirlenen piyasa hedeflerini gerçekleştirmekle görevli kişilere dönüşmekte oldukları söylenebilir. Bu bağlamda, Durmaz (2014), eğitim-öğretim faaliyetlerinde teknoloji kullanımındaki dönüşümün, öğretmen emek süreci üzerinde doğrudan etkili olduğunu ve öğretmen emeğinin vasıfsızlaşması ve değersizleşmesine yol açabileceğini ifade etmiştir.

Apple (2001), eğitimde küreselleşme ve neoliberal politikaların özelleştirmeye, piyasalaştırmaya, rekabete, performans artışına ve girişimci bireyler yetiştirmeye ilişkin giderek artan güçlü söylemleri ve politikalarının neden olduğu dönüşümlere dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, teknoloji kullanımını okulların esas odağı olarak gören bakış açısında verimlilik, sınav başarısı, rekabet, hız, kalite, maliyet, karlılık, esneklik, özelleştirme, piyasalaştırma, ticarileşme, standartlaştırma, toplam kalite yönetimi gibi kavramlar ön plandadır; bu kavramlardan doğan değişimlerin de küreselleşme ve neoliberal politikalar bağlamında değerlendirilmesi mümkündür (Aksoy, vd., 2013). Bu açıdan, neoliberal politikaların ön planda tuttuğu bu kavramların eğitimde teknoloji kullanımının artırılması ve dolayısıyla öğretmenlik mesleğinin bu politikalara uyum sağlayan, teknolojinin sunduklarını aktaran, teknoloji araçlarının deslerde ana kaynak olarak kullanımı ile bu durumun yaygınlaşmasını sağlayarak piyasa hedeflerine hizmet eden bir teknisyene dönüşmesine sebep olduğu söylenebilir.

Aksoy ve diğerleri (2013), teknoloji araçlarının satışı için okulların pazar haline gelmesinin öğretmenler, öğrenciler ve velilerin ticari amaçlı

olarak piyasa ilişkilerinin bir parçasına dönüşmeleri gibi birçok olumsuz sonuçları olabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde Ünal (2005), neoliberal eğitim anlayışının temelinde eğitimde piyasa ilişkilerini hâkim kılma ve bireyi ve sistemi rasyonelleştirici mekanizmalar kurma olduğunun altını çizerek bu mekanizmaların öğretmen, öğrencinin ve ailelerin eğitim ile ilişkisini araçsallaştırdığını ifade etmiştir. Eğitimde kullanımı artan ileri teknoloji araçlarının da neoliberal politikaların temelindeki rasyonelleştirici mekanizmalardan olduğunu, öğretmenlik mesleğini teknolojiye bağımlı kılarak eğitim ile ilişkisini araçsallaştırdığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Marcuse (1964), artan teknoloji kullanımından kaynaklı teknolojik rasyonelitenin üst düzey bir baskı aracı oluşturarak, totaliter bir sistem yaratarak politik karakterini ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Eğitimde de kullanımı artan teknoloji araçlarının öğretmenler üzerinde bir kontrol mekanizması olarak kullanıldığı durumlardan söz edilebilir. Levidow (2007), eğitimde kullanılan teknoloji araçlarının kontrolünün okul yöneticilerinde olmasının öğretmen emeği üzerinde bir disiplin oluşturabileceğini, öğretmenlerin mesleki becerilerini kullanmalarını engelleyebileceğini ve teknolojinin öğretmen emeğinin yerine geçmesine neden olabileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, teknolojinin öğretmenler üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılabilirliği, denetim mekanizması haline gelebileceği ve öğretmen emeğinin yerini alarak öğretmeni özne konumundan nesne konumuna dönüştürebileceği anlaşılmaktadır.

Günümüzde eğitim kurumlarında teknoloji kullanımının öğretmenler üzerinde bir kontrol aracı olarak kullanılması bağlamında çok sayıda örnek vermek mümkündür. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan EBA (Eğitim Bilişim Ağı) kullanımı, görünürde içeriğe erişim ve iletişim kolaylığı gibi etkileri olmakla birlikte, öte yandan, sınıf içinde öğretmen özerkliğini azaltan ve öğretmen üzerinde bir kontrol mekanizması görevi gören bir ağ olduğu söylenebilir. Bir başka örnek ise, okul içinde, okul müdürünün odasında ve okul bahçesinde bulunan güvenlik kameralarının bir yandan da öğretmenlerin takip edilmesi, kontrol edilmesi, denetlenmesine hizmet ettiği söylenebilir.

Bu bağlamda, teknoloji araçlarının öğretmen emeğinin yerini alarak öğretmeni nesneleştirilmesi, insandılaşdırması, vasıfsızlaştırması ve öğretmenler üzerinde baskı ve kontrol mekanizması olarak kullanılmasının kabul edilebilir bir yanının olmadığını zira öğretmenlik mesleğinin teknoloji güdümünde kalmasının eğitim emekçilerinin sahip olmaları gereken özerkliğe ve mesleğin toplumsal konumuna uygunsuz olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Bilgi teknolojileri ve internet öğretmenlerin bilgiye erişim kaynaklarını ve sınıftaki konumunu dönüştürmekte, öğretmenin sınıfta profesyonel bir meslek icra eden kişiden sınırlandırılmış bir içeriğin öğrencilere aktarılması işini yapan, bir başka deyişle adeta “bekçilik” görevi görmesinin uzun vadede önemli mesleki sonuçları olacaktır (Aksoy vd., 2013). Dolayısıyla, öğretmenlik mesleğinin teknolojiye bağımlı hale gelmesinin, mesleğin itibarı, emek süreci, ilkeleri, kuralları, amaç ve yapısı bağlamında bir dönüşüm geçirmesi ile sonuçlanabileceği, eğitim ve teknoloji arasında öğretmenin bir aracıya dönüşebileceği ki bu durumun da profesyonel bir meslek olan öğretmenliğin ikincil duruma düşmesine, toplumsal konumunun zedelenmesine yol açacağına söylemek olanaklıdır.

Hill (2003), öğretmenlerin, emek gücü niteliğinin gardiyanları olduğunu ifade etmiş, geleceğin emek gücüne beceri, nitelik ve yeterlik kazandırarak emek gücünün toplumsal açıdan yeniden üretiminde önemli rolleri olduğunu vurgulamıştır. Ancak, eğitimde artan teknoloji kullanımı ile eğitim emekçilerinin öğretim yöntem ve tekniklerinin de dönüştüğü, teknolojiye bağımlı hale geldikleri ve tepeden inme içeriği teknoloji ile sunma, aktarma görevi gördükleri söylenebilir. Ayrıca, teknolojinin sınıf içindeki hâkimiyetinin öğretmenlerin mesleki pratiklerinin ve özerkliklerinin sınırlandırılmasına, öğretmenlik mesleğinin eskisi kadar saygın ve değerli görülmemesine, öğretmenlerin kendilerini kötü hissetmelerine ve toplumdaki konumlarının da olumsuz yönde değişmesine yol açacaktır.

Sonuç

Sonuç olarak, özellikle son yıllarda neoliberal politikaların da etkisiyle verimlilik, rekabet, hız, başarı, piyasa hedeflerini gerçekleştirme gibi ne-

oliberal kaygıların eğitim alanına da yansımaları açıkça görülmektedir. Eğitimde artan teknoloji kullanımı bu yansımaların uygulamaya dönük boyutlarından biridir. Hızla ilerleyen teknolojinin eğitim alanında etkisini göstermesi, hatta egemen hale gelmesi, öğrencileri etkilediği gibi öğretmenleri de etkilemektedir. Öğretmenlik mesleğinin temel prensiplerine, öğretmenin rolüne, toplumsal statüsüne, emek pratiklerine ve saygınlığına olumsuz anlamda etkisi olan eğitimde artan teknoloji kullanımı, aynı zamanda, bilginin sunulması, bireylerin toplumsal yaşama hazırlanması, eğitilmesi ve özgürleşmesi süreçlerinde özne konumunda olan öğretmenin nesne konumuna gelmesine, pedagojik faaliyetlerinin ve özerkliklerinin sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde, okul yöneticileri ve merkezi yönetimlerce adeta bir denetim mekanizması olarak kullanılan teknoloji araçlarının da öğretmenlik mesleğinin profesyonelliğini ve özerkliğini zedeleyerek öğretmenlerin kendilerini baskı altında hissetmelerine neden olduğu söylenebilir.

Eğitimde etkisi giderek artan teknoloji araçlarının yol açtığı tüm bu olumsuz durumların ilerde eğitim kurumları, öğretmenlik mesleği ve öğretmenler açısından çok daha büyük sorunlar doğuracağını öngörmek mümkündür. Dolayısıyla, teknoloji kullanımının öğretmenlik mesleğini ikincil duruma düşürmeyecek, mesleğin ilke ve kurallarını ihlal etmeyecek ve itibarını zedelemeyecek, öğretmeni nesneleştirmeyecek, niteliksizleştirmeyecek, toplumsal rol ve statüsünü sarsmayacak, özerkliğini sınırlandırmayacak, baskı oluşturmayacak ve öğretmeni piyasa hedeflerine hizmet eden bir meslek elemanına dönüştürmeyecek biçimde kullanımının sağlanmasının eğitim alanında teknoloji kullanımının gerek öğrenci gerekse öğretmen için faydalı, destekleyici bir uygulamaya dönüşmesini olanaklı hale getireceği söylenebilir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksoy, H.H. (2003). Eğitim Kurumlarında Teknoloji Kullanımı ve Etkilerine İlişkin Bir Çözümleme. *Eğitim, Bilim, Toplum Dergisi*, 1: (4), Ankara: Eğitim-Sen, 4-23.
- Aksoy, H.H., Almış, S., Saklan, E., Ulutaş, B. ve Tunacan, S. (2013). Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Kamusal Eğitim Eleştirel Yazılar* (der: N. Kurul ve T. Öztürk) içinde, s.107-129, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2008)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Apple, W. M. (2001). Comparing Neo-liberal Projects and Inequality in Education, *Comparative Education*, 37: (4), s. 409-423
- Ball, D. L. Ve Forzani, F. M. (2009). The work of teaching and the challenge for teacher education. *Journal of Teacher Education*, 60 (5), 497-511.
- Durmaz, O. S. (2014). *Emek Süreci ve Yeniden Proleterleşme: Türkiye’de Öğretmen Örneği*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Hill, D. (2003). Global Neo-Liberalism, the Deformation of Education and Resistance. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 1 (1).
- Karaman-Kepenekçi ve Taşkın (2017). *Eğitim Hukuku*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Levidow, L. (2007). Neoliberal Agendas for Higher Education. *Neoliberalism, A Critical Reader* (der: A.Saad-Filho ve D. Johnston) içinde, s. 156-163, London: Pluto Press
- Marcuse, H. (1964). *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. (İkinci Basım). Boston: Beacon Press.
- Öztürk, H. T. (2014). Eğitimde Artan Teknoloji Kullanımı Bağlamında Öğretmenin Değişen Rol ve Pratikleri, *İdealist Öğretmenlerden Sınava Hazırlayıcı Teknisyene Öğretmenliğin Dönüşümü* (der: A. Yıldız) içinde, s. 223-234, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Resmi Gazete. (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. No: 1739, Sayı: 14574, Tarih: 24.6.1973.
- Ünal, I. (2005). İktisat İdeolojisi’nin Yeniden Üretim Süreci Olarak Eğitim. *Ekonomik Yaklaşım*, 16 (57), s. 35-50.
- Yıldız, A. (2013). Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü: İdealist Öğretmenlerden Sınava Hazırlayıcı Teknisyen Öğretmene. *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, 5 (27), 43-50.